

Кошіль Н. Є., Рибіна Н. В.,

Тернопільський національний економічний університет, м. Тернопіль

ГАННА ЧЕРІНЬ – ПЕРЕКЛАДАЧ ТА ІНТЕРПРЕТАТОР АМЕРИКАНСЬКОГО ПОЕТА КАРЛА СЕНДБЕРГА

Стаття присвячена аналізу перекладацької діяльності представника діаспорної літератури Ганни Черинь. Подаються основні принципи, сформовані українською поетесою, на яких базується процес художнього перекладу. Розглядається творчість американського поета Карла Сендберга як предмет читання і об'єкт перекладу. Зроблена спроба проаналізувати типологічні сходження поетичної техніки як в американській, так і в українській літературі.

Ключові слова: перекладацька діяльність, художній переклад, стиль, типологічні сходження, інтерпретація.

Статья посвящена анализу переводческой деятельности представителя диаспорной литературы Анны Черинь. Представлены основные принципы, сформированные украинской поэтессой, на которых базируется процесс художественного перевода. Рассматривается творчество американского поэта Карла Сендберга как предмет чтения и объект перевода. Сделана попытка проанализировать типологические сходства поэтической техники как в американской, так и в украинской литературе.

Ключевые слова: переводческая деятельность, художественный перевод, стиль, типологические сходства, интерпретация.

The article deals with the analysis of translator's activity of the representative of Diaspora literature Hanna Cherin. The main translation principles, which were formed by the Ukrainian poet, are given. It is proved that the process of literary translation is based on. American poet's work is considered as the subject of reading and the object of translation. The attempt to analyze the typological similarities of the poetical techniques both in the American literature and in the Ukrainian one is made in the article.

Key words: translator's activity, literary translation, style, typological similarities, interpretation.

З кожним роком роль художнього перекладу у міжлітературній комунікації набуває все більш актуально-го характеру і дозволяє пізнавати через призму перекладацьких версій культуру іншого народу. Засвоєння іншою літературою творів тієї чи іншої нації приводить до того, що вони входять у національну літературу і стають невід'ємною складовою тієї культури, яка їх адаптує. М.Рябчук з цього приводу писав: «У сьогоднішньому світі кожен твір незримо, опосередковано або прямо і явно позначається на всій світовій літературі, впливає на неї через безліч літературних і позалітературних чинників. Те саме стосується і літературних перекладів, не тільки «експорт», а й «імпорт» літератури є внеском у світову культуру» [1, с. 2]. Беручи до уваги всі аспекти та елементи перекладотворення, передусім звертаємо увагу на одну із головних проблем перекладознавства: адекватність художнього перекладу. Цікаві підходи до питань про особливості перекладацьких методів та підходів у системі літературознавчої компаративістики знаходимо у дослідників (Р.Гром'як, М.Лановик, В.Остапчук, А.Ткаченко). Останній використовує поняття «перекладацький песимізм» і «перекладацький оптимізм» [2]. Різниця вбачається у процесі відтворення поезії іншою мовою у вигляді перекладу знаків однієї системи в іншу. Прихильники «перекладацького песимізму» «відстоюють думку про те, що мистецтво – явище неповторне і комбінацію слів у різних мовах неможливо відтворити. Натомість «перекладацький оптимізм» вбачається у вмінні передачі особливостей оригіналу художнього тексту, спираючись на типологічні сходження психології мистецтва. Під таким кутом зору намагаємось зробити порівняльний аналіз української версії поезій Карла Сендберга, здійснений Ганною Черинь. Простеження зусиль і внеску поета-перекладача, сприйняття нею художнього світу автора оригіналів через переклади поезій Карла Сендберга засобами рідного слова, спроба проаналізувати типологічні сходження поетичних творів обох митців викликає актуальність нашої статті.

Ганна Черинь не лише одна з «найбільш продуктивних поетес старшого покоління, а й найбільш оригінальних і цікавих із власним неповторним стилем, який не можна сплутати з іншим» [3, с. 11]. Більш як півстоліття працює поетеса на ниві українського письменства і важлива грань її творчості – переклади з американської літератури. Хоча їх небагато, але, на наш погляд, вони мають вагоме культурне значення. Звичайно, входження будь-якого поета в іншу національну культуру ефективніше відбувається лише тоді, коли перекладач вільно володіє мовою оригіналу і здатний проникати у художній світ інонаціонального поета. Особистість Ганни Черинь як перекладача цікава тим, що, будучи україночку за походженням, майже все своє життя вона проживає за кордоном в англомовному оточенні. Тому великий вплив на свідомість поетеси справили культури двох різних народів, які, можна сказати, є однаково близькими та зрозумілими для неї. Першу згадку про американського поета Карла Сендберга і високу оцінку його лірики вперше знаходимо у текстах Ганни Черинь при рецензуванні збірки «Колокруг» Б.Олександрів (Мюнхен, 1972). Авторка у перекладах Б.Олександрівки виділила «найкращий із перекладів – «Пояснення любові» К.Сендберга. На її думку, «це справді гарний, модерний вірш – і модерний переклад» [4, с. 355]. У 1954 році Ганна Черинь й сама почала перекладати поезію цього митця. Згодом декілька віршів переклала в сімдесятих роках (1973, 1975), але найбільше – липні 2000 року. Того ж року вона видала збірку поезій американського художника слова у власному перекладі під назвою «Карл Сендберг. Поезії» [5].

Відбір творів К.Сендберга для перекладу, порядок їх розташування з нехтуванням хронологією продиктовані художнім смаком, естетичним сприйняттям Ганни Черинь. Саме у цих творах й у такій композиції вона відчула певну суголосність віршів і «віршилищ» Сендберга з власним емоційно-інтелектуальним світом.

Переклади Ганни Черінь передають відчуття, подібні до тих, які викликають тексти Сендберга. Вони зберігають творчу вартість першоджерел, особливості їх образів і засобів. Для Ганни Черінь першочергове значення має здатність художнього тексту розбудити почуття. Поетеса має всі підстави вважати, що слова Карла Сендберга, майстерно вилиті у рядках вільного вірша, влучають у читача, і в українських перекладах вона зберігає творчу манеру автора оригіналів, тональну специфіку віршів Сендберга і особливості їх впливу на реципієнтів. Саме тому відчуття настрою поезій є для Ганни Черінь вирішальним у виборі порядку їх розміщення у книзі перекладів.

Щодо питання про типологічні сходження поетичних творів обох митців, то наголосимо на тому факторі, який пов'язаний з духовним світом Ганни Черінь.

Урбаністичний патріотизм близький і зрозумілий Ганні Черінь, тому в перекладах Сендбергових віршів вона досягає не тільки точної передачі змісту оригіналів, а й сили їх звучання, влучності. Поетесі вдається так само легко орудувати бетонними брилами слів, як це робить Сендберг, підсилюючи мову дії і руху художніми засобами.

Carry your inland sea blue fingers	Блакитна озерна ласка
Fighting winter gray	Жадібний сірий вітре зими
Bag wool clouds	Мішок бавовняних хмар
Night gathers itself into a ball of dark yarn	Замотується ніч в клубок брудного прядива
...silk hangers, the lap of the flat spear leaves	... кіс кукурудзи, обгорнутих пелюшками ніжної зелені
come off the running melted snow, come white as the arms of snow-born children.	Спадить з потоків талого снігу, немов рученята снігурки.
Single careless bywords portentous as a big bend in the Mississippi River	Ненавмисність маленьких слів, могутніх, як закрут ріки Міссісіппі.

Ще повнішого унісону звучання досягають переклад з оригіналом у рядках про красу природи та інтимні почуття. Зберігаючи особливий ритм віршів Сендберга, їх проникливо-світлу гаму, насиченість авторським пафосом, Ганна Черінь наділяє їх особливим теплом, життєдайною енергією, які струменять і з її власних творів. Вишукані порівняння, свіжі метафори, влучні епітети допомагають читачам осягнути художній світ американського поета.

Окремої уваги заслуговують переклади на релігійну тематику. Всюдисущий Господь, якого людина відчуває тільки душею, постійно присутній у віршах Ганни Черінь. Отож, не може вона обминути вірш Сендберга «They ask: is God, too, lonely?» («Чи Бог теж самотній?»), який підкреслює духовну єдність людини з Всевишнім.

Завдяки Ганні Черінь український читач познайомився зі створеним Карлом Сендбергом образом міста на початку ХХ століття – міста сучасної індустрії і цивілізації з типовими для усіх інших промислових центрів умовами праці, атмосферою, темпом життя, соціальними суперечностями та проблемами для тогочасної американської дійсності. В українських інтерпретаціях вдалося зберегти структуру тексту оригіналу, відтворити гармонію форми і змісту вірша, його звучання. Цьому сприяли художні прийоми, зокрема, контрасту; деталі і мікрообрази першотвору засобами рідного слова, трансформувати його полігранну ритміку таким чином, щоб якомога більше наблизити до мови реципієнта.

У перших п'яти рядках вірша місто характеризується як могутній трудівник. Основну частину поезії можна умовно розділити на підчастини, перша з яких відображає усі негативні прикмети Чикаго (брутальність, шахрайство, розпусність), а друга присвячена прославленню міста; у кінці вірша майже дослівно повторюються перші рядки. Рефренна побудова твору збережена Ганною Черінь. Це посилювало висловлений художніми фразами контраст між бурхливим прогресом міста і його здобутками та вадами з наголосом на позитивні зрушення. Неримований, нерівно наголошений віршопорядок «Чикаго», як і інших творів К.Сендберга, не полегшує, а, навпаки, ускладнює працю перекладача, оскільки у творі, написаному верлібром, необхідно вловити властивий йому ритм.

В українській версії перших п'яти рядків «Чикаго» збережено враження стрімкості, витворене ритмічністю, побудованою в основному на синтаксичному паралелізмі. Використання в експозиції вірша називних речень, розміщених у короткі ламані рядки з досить частими паузами, створює енергійний, рішучий, впевнений ритм, що у повній гармонії із змістом тексту увиразнює художній образ міста, забезпечує його емоційне сприйняття читачем.

Hog Butcher for the World,
Tool Maker, Stacker of Wheat,
Player with Railroads and the Nation's Freight Handler;
Stormy, husky, brawling,
City of the Big Shoulders:

Володар боєнь для цілого світу,
Винахідник знарядь, збирач урожаю пшениці,
Творець залізниць, що розвозять вантаж всій країні,
Дужий, буремний, м'язистий,
Місто широких плечей:

Адекватному вираженню в українській версії ритму оригіналу, а, отже, взаємопов'язаних з ним змісту і настрою, сприяє підбір ідентичних варіантів передачі образно-емоційного ладу першоджерела, його композиційно-стилістичних ознак. Так само успішно відтворюється у перекладах наростання стрімкості та енергії ритму у другій частині вірша і його завершальних рядках через максимально наближене за майстерністю вплетення у змістово-образну канву твору метафор:

Come and show me another city with lifted head singing so
proud to be alive and coarse and strong and cunning.

– А покажіть мені друге на світі місто таке, що, голову гордо
Піднявши, оспівує радість життя – одверто, нестримно і спритно.

п'ятикратним повторенням у словах, кожне з яких виділене окремим рядком, морфемами – ing (в українських варіантах –ує (ює), -ає):

Bareheaded,	Простоволосий.
Shoveling,	Гребе,
Wrecking,	Розвалює,
Planning,	Плянє,
Building, breaking, rebuilding	Будує, розбиває, перебудовує

шестиразовим повтором лексеми –laughing- (сміється), збереження алітерації в останніх рядках, що створює образно-емоційний ефект змісту вірша:

Half-naked, sweating, proud to be Hog Butcher, Tool Maker, Stacker of Wheat,
Player with Railroads and Freight Handler to the Nation.

Півголий, спітнілий і гордовитий з бойні м'ясар,
Майстер знярядь, постачальник пшениці, чародій залізниць і двигун вантажів для всієї країни.

Ритм як оригіналу, так і обох перекладів стає більш чітким також завдяки використанню порівнянь. З допомогою цієї поетичної фігури автор наближає художній образ до рецепції читача шляхом конкретизації уяви. Порівняння, вжиті Карлом Сендбергом у вірші, оживляють створений образ і підкреслюють, до певної міри, бруталність Чикаго. Оскільки даний троп наявний у кожній мові, адекватно відтворити порівняння не викликає особливих труднощів. Тому українській поетесі вдалося суголосно передати цей засіб поетичного мовлення:

Fierce as a dog	завзятий, як пес
Cunning as a savage	спритний, як дикун
Laughing as a fighter	сміється, як боксер

У тексті-оригіналі використано також анафору, яка виконує важливу композиційно-стилістичну функцію, увиразнює поетичну думку, підносить загальну емоційну настроєвість твору. Ганна Черінь вдало відтворює дану риторичну фігуру, скріплюючи рядки вірша-перекладу. Вираз **they tell me** вжито автором оригіналу тричі, що адекватно переданий в українській версії:

They tell me you are brutal and my reply is: On the faces
Of women and children I have seen the marks of wanton hunger.

І кажуть мені – ти бруталний. Моя на це відповідь – так.
На лицах жінок і дітей я бачив позначки нестерпного голоду.

Великі розміри рядків із складними реченнями спричинюють дещо уповільнений ритм, але ми не можемо сказати, що рядки є монотонними. Це відбувається завдяки варіативності речень.

Завдяки адекватному відтворенню в українських інтерпретаціях усіх засобів поетичного мовлення оригіналу збереглася єдність його верлібру зі змістом, і було досягнуто властивого першотвору настрою, надзвичайно емоційної піднесеності, радісного збудження від розуміння необмежених можливостей і перспектив розвитку міста, які служитимуть на благо людей.

Шкода, що у перекладі Ганни Черінь не збережено граматичних особливостей української мови (прикметники у поєднанні з іменником «місто»/ «Чикаго» мають закінчення не середнього, а чоловічого роду), однак це розходження суттєво не вплинуло на художньо-образну структуру твору:

Stormy, husky, brawling,	дужий, буремний, м'язистий,
City of the Big Shoulders:	Місто широких плечей:

Щодо еквілінеарності інтерпретацій та оригіналу як «Чикаго», так і інших поезій, можна говорити лише про рівнорядковість (еквілінеарність по вертикалі) віршів, оскільки ізосилабізм відсутній при верлібрі. Це питання досить складне для перекладача через значну відмінність у системі української та англійської мов. Порівняння першотворів з українською версією поезій Карла Сендберга дає підставу зауважити, що Ганна Черінь не завжди дотримується рівнорядковості. У перекладах маємо відхилення:

Вірш «Чикаго»
У К.Сендберга – 41 рядок
У Г.Черінь – 38 рядків

Вірш «Кат у себе вдома»
У К.Сендберга – 26 рядків
У Г.Черінь – 22 рядки

Вірш «Мер міста Гері»
У К.Сендберга – 30 рядків
У Г.Черінь – 28 рядків

Вірш «Туман»
У К.Сендберга – 6 рядків
У Г.Черінь – 6 рядків

Однак визначальним є той факт, що змістовий аспект віршів-перекладів при цьому не порушений.

Попри «поетичність» перекладу рядків Карла Сендберга, Ганна Черінь інколи неправильно відтворює творчий задум американського поета через відхилення окремих словосполучень. Однак у цілому художньо-образна структура твору в її перекладах не порушується. Наприклад, українська версія вірша «Чикаго» у виконанні Г.Черінь не відповідає англійському оригіналу, оскільки не перекладений наступний рядок:

Laughing the stormy, husky, brawling laughter of Youth,

від чого, безумовно, порушується чіткість ритму, зменшується емоційність вірша і втрачається наголос на змалюванні бурхливого оновлення міста.

Відповідники ряду англійських мікроструктурних елементів віршів, типу «I give them back the sneer and say to them», «ignorant fighter», «player with Railroads», «fierce as a dog» не зовсім вдало підібрані перекладачкою.

Поетична лексика американського митця не характеризується полісемантичністю. Дуже часто філософське розуміння цілісної структури вірша Карла Сендберга підвищується і зростає функціональне навантаження найпростішої лексики. Іноді міняється семантика слова і воно набуває переносного значення, перетворюючись у метафору. Українська поетеса вдало відтворює художній образ за допомогою співмірно перекладених метафор оригіналів, досягаючи повнішої передачі їх змісту. У вірші «Чикаго» слова набувають метафоричного значення, змальовуючи Чикаго як місто – людину:

(city) laughing that under his wrist is the pulse, and under his ribs the heart of the people
(місто) регоче, а під живчиком грає, під ребрами б'ється серце народу

Образ місяця через персоніфікацію ідентифікується із молодою людиною у поезії «Кат у себе вдома»:

And if a white face moon looks
In through a window

А як місяць блідий
у віконце загляне

Метафоричне порівняння міста з дужою людиною зустрічаємо у вірші «Мер міста Гері»:

Muscles of their forearms were sheet steel
М'язів вузли довкола плечей чавунно сплелись (Г.Черінь).

Отже, аналіз навіть кількох перекладів англійських віршів Карла Сендберга українською мовою дає підстави твердити, що хоч у більшості випадків неможливо відтворити всі нюанси, все ж Ганна Черінь змогла досить вдало передати естетично-настрійову семантику віршів американського поета.

Література:

1. Рябчук М. Незгасле світло вершин // Зарубіжна література. – 2000. – Ч.18. – С. 2.
2. Ткаченко А. Різномовні переклади одного вірша як матеріал компаративіста // Літературознавча компаративістика. Навчальний посібник. – Тернопіль : Редакційно-видавничий відділ ТДПУ, 2002. – С. 329.
3. Черінь Ганна. Паралелі. – К. : Сучасний письменник, 2009. – 232 с.
4. Черінь Г. Калейдоскоп: Статті і рецензії. – К. : Всесвіт, 1995. – 368 с.
5. Сендберг Карл. Поезії / Переклад з англ. Ганни Черінь. – Тернопіль : Економічна думка, 2002. – 146 с.